

Atle Sommerfeldt:

VISITASFOREDRAG SKI, KRÅKSTAD, LANGHUS OG SIGGERUD SOKN

25.november 2018

«HER ER SÅ VAKKERT!»

«Kråkstad hører til de distrikter som vinner seg ved nærmere bekjentskap». Slik lyder det nokså beskjedent i bygdeboken for Kråkstad - som kommunen den gang het – fra 1929. Men, fortsetter bygdeboken, når man blir bedre kjent med de «låge, grå skogkledde koller og rygger av berg og fjell (..) kunde man føle sig fristet til å si med den gamle islending i Njåls saga: Her er så vakkert, jeg kan ikke reise».

Med en vannstand som lå 50-60 meter høyere enn i våre dager, har de som først bosatte seg i disse bygdene livnært seg av fiske. Funn på Stunner fra ca. 7500 f.Kr. viser en utpreget nomadekultur basert på jakt- og fiske. Etter hvert som vannet trakk seg tilbake - og nærheten til både fjorden og elvene forsvant - var det «de låge, grå skogkledde koller» som skulle utgjøre livsgrunnlaget. De første tegn på organisert bosetning av betydning, er gravrøyser fra folkevandringstiden (ca. 500-tallet e.Kr.). Gravfunnene viser at man da utelukkende levde av husdyrdrift og korndyrking.

Under vikingetiden ble det ryddet en mengde nye gårder her i bygdene. Årsaken er at klimaet ble tørrere, myrene tørket opp og malmen ble lettere tilgjengelig, noe som førte til økonomisk vekst. Slik viser historien oss, også her i Ski, at mennesket er sårbart og avhengig av samspill med naturen. I dag er klimaendringene menneskeskapte, og truer det globale livsgrunnlaget.

Etter kristningen av Norge ble Ski og Kråkstad egne kirkesokn, og det er grunn til å tro at den kirkelige inndelingen fulgte de to faste bosetningskonsentrasjoner fra slutten av eldre jernalder. I dag fremstår dermed de to kirkestedene og middelalderkirkene i Ski og Kråkstad som dette lokalsamfunnets aller fremste tradisjonsbærere, med røtter tilbake til før kristningen av Norge. Og de er fortsatt i aktiv bruk! I tillegg til Ski og Kråkstad kjenner vi også til at det stod «en liten trekirke» på Sander, omtalt i biskop Jens Nilssøns visitasdagbok fra 1594, som også er den første reisebeskrivelsen vi har fra Ski.

Biskopenes visitasbeskrivelser og andre historiske kilder gir oss et dystert bilde av befolkningens levekår: Sult, fattigdom, et tungt og uforutsigbart skattetrykk, pliktarbeid, skyssplikt og militærtjeneste gjorde livet svært krevende for store deler av befolkningen gjennom mange generasjoner.

Også kirken bidro til å legge byrder på allerede tyngede skuldre: Etter syvårskrigen (1563-70) ble bøndene i Follo pålagt ekstraskatt for å gjenreise Domkirken i Oslo, og prestene livnærte seg med å ta betaling for kirkelige handlinger – på toppen av at kirken allerede krevde inn tiende. For en gravferd måtte familien gi presten en ku «endog de ikki eigi saa møgit», som det heter i en gammel nedtegnelse fra Kråkstad. Og en vigsel kostet en tønne korn. Til slutt hadde Follobøndene fått nok, og på den

såkalte Herredagen i 1578 tropper de opp i samlet flokk hos stattholderen for å fremføre sine klager mot både konge og kirke.

Men utnyttelsen og de elendige levekårene skulle likevel fortsette i generasjoner. Spesielt skyssplikten var en ordning som embetsmennene utnyttet grovt. I 1724 fikk bonden Botolf Foss på Vevelstad selveste lensmannen til nabo. Og lensmannen krevde skyss både hit og dit, i tide og utide. «Jeg mente jeg hadde faaet en grande, men jeg har faaet fanden, har jeg», sukket bonden.

Da kongen solgte krongodset, var bøndene her i Ski så fattige at det var svært få som hadde råd til å kjøpe jorden som de gjennom generasjoner hadde bodd på og dyrket frem. I stedet var det rike storbønder i Aker som kjøpte opp store deler av jorda, og leide den ut til blodpris til bøndene som bodde her. I noen tilfeller måtte bøndene betale mer enn fem ganger det jorda faktisk var verdt. I 1675 var hele 40% av arealet i Ski kommune eid av rikmenn som bodde utenfor bygda, og først i 1750 var halvparten av jorden blitt selveierjord. Men denne nyvunne friheten for mange Follobønder gjaldt slettes ikke alle: I 1801 var det hele 180 husmenn i Ski, mot bare 48 vel femti år tidligere.

Befolkningsveksten i kommunen var relativt beskjeden, men etableringen av jernbanen skapte nye muligheter og førte til betydelig innflytting. Ski stasjon åpnet i 1879, og fra 1908 begynte pendlertrafikken virkelig å skyte fart. I 1914 var boligbyggingen i stasjonsbyen Ski så omfattende at kommunen måtte utarbeide en reguleringsplan. Også på Langhus så befolkningen mulighetene som jernbanen gav, så der bestemte de 25 familiene som bodde i bygda å bygge en togstasjon på dugnad. Den stod ferdig i 1919. Når Den nye follobanen er ferdigstilt, trolig høsten 2021, vil Ski senter definitivt være et urbant miljø.

Fra 2020 blir det etablert én kommune av lokalsamfunnene i nåværende Ski og Oppegård, der en sammen bygger en ny kommune med trygg oppvekst, mulighet for aktivitet hele livet og byvekst i tvillingbyene Ski og Kolbotn med grønne kvaliteter. Kirken har vært en del av og tilpasset seg endringer og utvikling i lokalsamfunnene her i 1000 år. Dette vil også gjelde utviklingen av den nye Nordre Follo kommune.

Nordre Follo kommune legger **FNs bærekraftsmål**ⁱ (SDG på fagspråket) til grunn for den fremtidige utviklingen. Disse målene er Norge forpliktet på både lokalt og globalt. For å nå målene er **mål 17** – «Styrke gjennomføringsmidler og fornye (globale) partnerskap for bærekraftig utvikling», helt sentralt. Den norske kirke vil være med å bygge slike partnerskap med alle byggende krefter både lokalt og globalt slik vi har gjort i 1000 år, her i Ski og i Nordre Follo kommune.

Den kirkelige fellesnemda må legge til rette for å utarbeide en helhetlig kirkelig strategi for Nordre Follo kommune der menighetsrådene og kirkens medlemmer inviteres til å delta på bred basis. Sammenslåingen av kommunene er en gylden mulighet til å forsterke kirkens tjenestetilbud og skape robuste fagmiljøer. Slik kan kirken bli bedre rustet til å levere på alle de utfordringene som lokalsamfunnene i Nordre Follo kommune etterspør fra kirken, og som bidrar til å oppfylle bærekraftmålene.

KIRKENE I NÆRMILJØENE

Kirkebyggene er sentrale samlingsteder for mennesker i nærmiljøet gjennom hele uken og er kirkens sentrale arena («institusjon» i SDG-språket) for **mål 16** som er å «fremme fredelig og inkluderende samfunn med sikte på bærekraftig utvikling, sørge for rettsvern for alle og bygge velfungerende, ansvarlige og inkluderende institusjoner på alle nivåer».

De to middelalderkirkene i Kråkstad og Ski – opprinnelig bygd på 1100-tallet - er nåværende Ski kommunes historiske smykker og vil fortsette å være de viktigste rommene i Nordre Follo kommune, som knytter dagens mange innflyttere til lokalsamfunnets røtter. Kråkstad kirke har tradisjonelt vært hovedkirke med Ski kirke som anneks.

Etter at de to kirkene ble overtatt av kommunen i 1849 var Ski kirke i såpass dårlig forfatning, at herredsstyret vedtok å rive den og i stedet bygge en ny. Det falt i svært dårlig smak hos innbyggerne på Siggerud, som den gang soknet til Ski. De foreslo at kommunen heller burde reparere den gamle kirken i Ski, og så kunne man i stedet oppføre det nye kirkebygget på Siggerud, der befolkningen i generasjoner hadde slitt med lang kirkevei. Soknemøtet fristet kommunen med iherdig dugnadsinnsats for å reise den nye kirken, og regnet ut at dette forslaget ville bli billigere enn kommunens vedtak. Det argumentet kunne ikke kommunen si nei til, og i 1905 ble Siggerud kirke, bygget av laftet tømmer etter forblide av stavkirkene, vigslet. Under visitasen i 1972 sa Per Lønning: «Dette er en av de aller fineste kirkene jeg noen gang har talt i. Og enn sånn prekestol som denne rota her, det har jeg aldri sett før». Utviklingen av et bygg for mer tidsmessig lager for kirkegården, handicaptoaletter, profesjonelt kjøkken og et skikkelige samlingsrom for undervisning og samvær for lokalsamfunnet, er planlagt og langt på vei finansiert. Det vil styrke lokalsamfunnet og kirken på en fin måte.

Den store befolkningsveksten som jernbanen la grunnlag for, førte også med seg behov for identitetsbygg i de voksende nærmiljøene. Visjonen om et kirkebygg på Langhus ble drevet frem av Langhus kirkeforening. Allerede i 1953 ble tomt avsatt, og 22 år senere – 31.august 1975 – ble den nye kirken vigslet. «En praktisk og rimelig, men også vakker kirke», sa biskop Lønning under vigslingen I fremtiden bør denne kirken utvikles til et enda mer åpent samlingssted for mennesker i Langhus, gjerne i samarbeid med senteret der og ikke minst i lys av den store befolkningsøkningen som ventes.

Fra 1950-tallet vokste også ønsket om et sentralt beliggende helligsted i stasjonsbyen Ski. Fra 1973 ble det drevet et aktivt menighetsarbeid med utgangspunkt i interimskirken på Finstad skole, noe som synliggjorde behovet for å realisere et kirkerom som i større grad enn middelalderkirken kunne huse et mangfold av kirkelige aktiviteter «i de nye boligstrøkene i vest». For nøyaktig 30 år siden ble den nye kirken i Ski vigslet av biskop Lislerud og Gerd Grønvold Saues nå klassiske salme «Når jord og himmel møtes her» (NoS 563) ble sunget for første gang.

Samarbeidet mellom kirke og kommune har i en årrekke vært godt og konstruktivt og kommunen har fulgt godt opp sine lovpålagte oppgaver. Kommunen har gitt den kirkelige virksomhet forutsigbare rammer, og har siden sist visitas bidratt med betydelige midler til investeringer. Gravplassene i Kråkstad og Siggerud er utvidet og

det er avsatt midler til utredning av gravplassutvidelse på Ski kirkegård, eventuelt etablering av gravplass i Langhus.

Her har kommunen oppfylt sine lovpålagte forpliktelser, slik at nåværende prost slipper å sende samme bekymringsmelding til biskopen om gravferdsforvaltningen som hans tidligere prostekollega Hørbye i Ski måtte i 1863: «Det strider mot den ærbødighet man skylder de døde grave – å se at de nedtrædes av kreaturer, og de døde ben oppetes av svin».

Det er gjennomført vedlikeholdsarbeid på både Kråkstad kirkeanlegg og kirke, Ski middelalderkirke har i tillegg fått nytt orgel, og Ski nye kirke har fått et funksjonelt administrasjonsbygg. Kommunen har også bidratt med midler til kirkestue i Siggerud, og det var spennende å bli orientert om planene som utvilsomt vil gi kirken økt kapasitet til å bidra i lokalsamfunnet. På driftssiden har kommunen også bidratt med midler til utvidelse av gravferdsforvaltningen og kirkens diakonale virksomhet.

GUDSTJENESTER OG KIRKELIGE HANDLINGER

Kirkebyggene har gitt rom for livshjelp og livstolkning der mennesker har søkt og fått erfare mer himmel på jord.

Kirkerommene er sentrum for den største religiøse aktøren i lokalsamfunnet med 66% av befolkningen som medlemmer pr 1.januar 2018. Det er 29.425 mennesker, 1.092 færre enn ved forrige visitas i 2008. 14% av befolkningen – 4318 mennesker – er medlem i andre tros- eller livssynssamfunn. Den største gruppen utenom Den norske kirke er de som ikke er medlem i noe tros- eller livssynssamfunn (20%, 6.157 mennesker), en ny utfordring for Den norske kirke også her i Ski. Også mange av disse deltar i kirken ved kulturarrangementer og kirkelige handlinger.

I den nye kommunen vil kirkebyggene og de handlinger og aktiviteter som der gjennomføres være helt sentrale i å videreutvikle livskraftige nærmiljø, på søndager og gjennom hele uken.

Musikk og andre kulturuttrykk er en helt sentral i kirkene. Soknene i kommunen er preget av solid kirkemusikalsk virksomhet, med tilbud til alle aldersgrupper og med mange konserter i løpet av året med flere tusen tilhørere. Det kirkemusikalske arbeidet har et utstrakt samarbeid med lokale aktører, inkludert kulturskolen, om konserter, men også i gudstjenestene. Dette beriker gudstjenestene – slik vi har fått høre under dagens visitasgudstjeneste. Gudstjenestene er også gode arenaer for unge musikere å opptre offentlig for første gang.

Jeg har i løpet av visitasen fått bekreftet behovet for å utvikle en felles kirkemusikalsk plan. Dette må være et naturlig mål i forbindelse opprettelsen av det nye fellesrådet der en i planen også bør inkludere andre kunst- og kulturuttrykk. Inntektspotensialet i forbindelse med utleievirksomheten til eksterne, profesjonelle aktører bør utredes nærmere.

Gudstjenestene

I perioden fra 2013 til 2018 er gudstjenesteoppslutningen i Siggerud og Langhus stabil¹, mens tallene for Ski og Kråkstad viser en reduksjon². Til sammen var det 28.789 gudstjenestedeltakere i alle fire soknene i 2018, som betyr 1,3 gudstjenestebesøk pr medlem i 2017 - noe mer enn gjennomsnittet i bispedømmet. Alle soknene engasjerer en god gruppe frivillige kirkeverter og medliturger som bidrar til et bredt engasjement for gudstjenestene.

I løpet av visitasen har jeg hatt gode samtaler med ansatte og menighetsråd om hvordan man kan stimulere til **økt gudstjenestedeltakelse**. Menighetsrådene har uttrykt en særlig ønske om å legge til rette for at familier i småbarnsfasen i større grad kan se gudstjenester som en naturlig del av livsrytmen i en ofte travel og krevende hverdag. Å knytte bro mellom søndagens hovedgudstjeneste og liturgisk praksis knyttet til de mange samlinger for ulike aldersgrupper gjennom uken, er sentralt.

Det generelle rådet fra biskopen er at kirken med frimodighet må føre en aktiv dialog med ulike deler av kirkens 30.000 medlemmer om gudstjenestene og liturgisk praksis som tar hensyn til ulike målgruppers livssituasjon. Dette kan inkludere rammene rundt hovedgudstjenesten, men også gudstjenester og liturgiske samlinger på andre tider og dager. Samlingene i Ski nye kirke i fastetiden, gudstjenestene i Slora sportskapell, ungdomsgudstjenester og stillhetssamlinger i Langhus er gode eksempler. En dialogisk kommunikasjonsstrategi med medlemmene må derfor være en sentral utfordring for kirken i den nye kommunen.

Høy kvalitet på forkynnelse og gudstjenestegjennomføring generelt – særlig i konfirmasjonstiden, når foreldre bærer barna sine til dåp og de store høytidene - er viktig for gudstjenestedeltagelsen. Undersøkelser fra Svenska kyrkan dokumenterer f.eks. at ungdommer som har opplevd en meningsfull konfirmasjonstid oftere bringer barna sine til dåp og kirkelig arbeid når de selv blir voksne.

Alle soknene har et godt samarbeid med ulike lag og foreninger knyttet opp til enkeltgudstjenester. Samarbeidet med speideren og skolekorpset (Langhus og Siggerud), Bygdekvinnelaget (Kråkstad og Ski), Rotary, Ski videregående skole og Kulturskolen (Ski) er gode eksempler på dette. Et utvidet samarbeid med flere aktører vil også bidra til å tydeliggjøre kirken og gudstjenesten som relevant og inkluderende for hele lokalsamfunnet. De **eritreiske kristne** som bor i Ski og som jeg fikk en spennende samtale med under visitasen, møtes regelmessig i Ski nye kirke. Her legger det vel til rette for å videreutvikle og la seg ytterligere berike av dette fellesskapet både når det gjelder spiritualitet, økumeniske gudstjenester, samt Ten Sing og annet ungdomsarbeid som inkluderende arenaer.

Dåpen er kirkens grunnleggende handling, ofte en stor familiebegivenhet og en viktig tradisjonsbærer.

Antallet døpte har gått ned i alle sokn siden visitasen i 2008, fra 253 til 137 i 2017. Også her i soknene i Ski ser vi en økende tendens til at foreldre som er medlemmer i

¹ Siggerud: 2330 (2013) og 2311 (2017). Langhus: 8629 (2013) og 8550 (2017).

² Kråkstad: 3712 (2013) og 3198 (2017). Ski: 14.790 (2013) og 12.730 (2017), her er også gudstjenester i Slora sportskapell registrert.

Den norske kirke ikke bringer barna sine til dåp. I Borg bispedømme ble 25% av barna som er født av foreldre som selv er medlemmer i Den norske kirke, ikke båret til dåp i 2017. I Ski kommune har denne andelen siden 2015 vært stabil på 29%.

I lokalsamfunn med raske endringer og forventet høy befolkningsvekst, må det være en hovedoppgave for menighetsrådene og stabene å følge denne utviklingen nøye, og sette inn ulike tiltak som kan legge til rette for foreldrenes frimodighet til å bringe barna sine til dåp og slik gi barna en stabil tilhørighet. Det er flott at man har prøvd ut tilbudet om lørdagsdåp, selv om dette så langt ikke har fått noen særlig oppslutning. Det er også svært gledelig at man bevisst bruker babysang som en rekrutteringsarena til dåp, med gode resultater. Økt fokus på dåpen som kristenlivets grunnlag må også være en sentral del av forkynnelsen til hele gudstjenesteforsamlingen.

Vi har de siste årene sett en økende tendens til at dåpen blir en stor familiebegivenhet med betydelige kostnader for mange. Dette er fint, men kan også gjøre dåpen krevende for dem med begrensede økonomiske ressurser eller vanskelige familieforhold. Det er derfor svært viktig at hovedgudstjenesten er inkluderende for alle, men også at det legges til rette for enklere dåpshandlinger også på andre tidspunkt enn hovedgudstjenesten.

Det er en betydelig økning i antall **nattverdgjester** i alle sokn siden forrige visitas i 2008³. Det er imidlertid en betydelig nedgang siden 2013, da 8902 mennesker deltok ved nattverden. Selv om slike tall alltid må tas med forbehold og kan forklares på ulike måter, er tendensen tydelig nok og må adresseres i forkynnelse, sjelesorg og andre arenaer i menighetsarbeidet. Det må være en særlig viktig oppgave å øke dåpsfølgenes frimodighet til å motta nattverd, bl.a. gjennom at nattverd blir et tema på alle dåpssamtaler og –samlinger.

Ekteskapet er en beste rammen for et trygt samliv både for barn og voksne, i tillegg til at folks tilhørighet til kirken ved viktige begivenheter i livet blir styrket. Det ble utført 25 **vigsler** i 2017, som er omtrent på samme nivå som i 2013 (27). De siste årene er det lagt til rette for vigsler utenfor kirkerommene, bl.a. på Glenne gård i Kråkstad, og Vangen sportsstue i Enebakk. Også bekjentgjøring av enklere vigsler og forbønnshandlinger for borgerlig inngåtte ekteskap, bør styrkes. Kirkebryllup må ikke bare assosieres med det storslåtte og kostbare.

Gravferdsseremoniene og gravferdsforvaltningen er en helt grunnleggende del av kirkens kjerneoppdrag. I livets tyngste stunder viser kirken at Gud hører menneskers rop, ser deres smerte og ledsager oss når vi trenger det som mest. Kirkens rolle som gravferdsforvalter sikrer en god, erfaren, ikke-kommersiell og respektfull forvaltning for alle. I 2017 ble 84% av alle døde i Ski gravlagt ved kirkelige seremoni. Det vitner om svært høy kvalitet og troverdighet.

Også her i Ski besøker mange gravlundene regelmessig, og bruker stedet til refleksjon og lystenning. Det er all grunn til å berømme gravlundbetjeningen for tilstedeværelse og stor fleksibilitet når det gjelder å legge til rette for ulike former for sorgbearbeidelse. Jeg vil derfor sterkt anbefale at det blir etablert et forum, gjerne på prostinivå, der de

³ Nattverdgjester: 4920 (2008), 6627 (2017).

som daglig står i denne svært viktige førstelinjetjenesten kan få bearbejdet opplevelser og meldt inn ulike behov for kompetanseheving og støtte.

Både i Ski og Kråkstad skaper åpen kirke i forbindelse med **Allehelgen** en tydelig sammenheng mellom lysene på gravene, lysene i kirkerommets lysglober og dåpslyset- og liturgien. Dette er ingen ny tradisjon. Allerede på 1850-tallet var det vanlig i Ski sokn å støpe lys i den avdødes hjem, som så fulgte kisten til graven. Når jordpåkastelsen var gjennomført ble lysene slukket og stilt på alteret, hvor de ble tent under gudstjenestene. Når alteret var fullt av lys, ble de eldste tatt vekk for å gi plass til nye.

SENDT TIL VERDEN

Kirken er ikke til for seg selv. Kirken er sendt til verden for å forkynne det gode budskap om Guds nåde og kjærlighet, samt gi retning for og delta i menneskers arbeid for et godt samfunn å leve i, lokalt og globalt, for hele Guds menneskehet og skaperverk. Kirken har derfor alltid hatt som sitt virkefelt å danne gode samfunnsborgere og røkte naturen på en bærekraftig måte. I Den norske kirkes diakoniplan ordnes store deler av dette engasjementet i begrepene nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, kamp for rettferdighet og vern om skaperverket. I trosopplæringsplanene legges det til rette for tiltak som gir barn og unge tilhørighet til kirken og den kristne tro og gir rom for trospraksis og livstolkning.

Lokalkirken kan også synliggjøre seg selv på arenaer i lokalsamfunnet der folk oppholder seg. Friluftsgudstjenestene er gode eksempler, men også **Ski Storsenter** er en god arena for å markere kirkens høytider og særlig anliggender, slik ledelsen der ønsket kirken velkommen til å samtale videre om.

Dette har kirken alltid gjort ved å løfte frem Guds visjon gjennom selv å gjennomføre tiltak - alene eller sammen med andre - og ved å kritisere makter og myndigheter som hindrer utviklingen av et ansvarlig og bærekraftig samfunn for alle. I forståelsen av hvert lokalsamfunns globale ansvar har kirken vært en slik drivkraft i snart 200 år her i Norge.

FNs bærekraft mål er en bro mellom kirkens visjon og tradisjoner, og den allmenne samfunnsutviklingen. Mye av det jeg har sett utfolde seg under visitasen kan også sees som gjennomføring av bærekraftmålene. Disse gir derfor en god retning for å håndtere videre utfordringer.

Mål 1: Utrydde alle former for fattigdom: Kirken i Ski deltar i **Kirkens Nødhjelps fasteaksjon** med gode resultater, og alle menighetene har samarbeidsavtale med organisasjoner innenfor **Samarbeid Menighet og Misjon (SMM)**.

I lokalsamfunnet bidrar kirken med mange arenaer som er tilgjengelig og gratis for alle, både barn, unge og eldre. I fremtiden må **lavinntektsfamiliers** mulighet for deltagelse vies særlig oppmerksomhet, i samarbeid med andre frivillige organisasjoner, næringslivet og offentlige myndigheter.

Mål 3: Sikre god helse og fremme livskvalitet for alle, uansett alder: En stor del av kirkens virksomhet bidrar til helse og livskvalitet med inkluderende tiltak. Gode eksempler er sjelesorgsamtaler, kirkeskyssordningen, besøkstjeneste, kirkens

deltakelse i Sorg og Omsorg Follo, Leve Akershus og samhandling med kreftsykepleierne og palliativt team. Tiltakene Novemberlys og Lys i november, det siste i samarbeid med rusteamet og psykisk helse, er en meget viktig tiltak for en særlig sårbar gruppe.

Under visitasen ble det bekreftet fra kommunens ledelse at diakonenes og prestenes synlige tilstedeværelse i institusjonene er høyt anerkjent og ønsket. I dagens Norge er kommunen ansvarlig for førstelinjetjeneste, mens kirkens bidrag er en andrelinjetjeneste for mennesker med særlige behov, og en tredjelinjetjeneste i veiledning for personale og pårørende. Noen områder for videreutvikling ble identifisert:

Samarbeidet med hjemmetjenesten kan utvikles for å øke livskvaliteten til de som sliter med sykdom og ensomhet, og for å avlaste hjemmesykepleiere og andre tjenesteytere i en ofte svært stressende arbeidshverdag. Rutiner og samhandling mellom kirke og kommune for å sikre tros- og livssynsutøvelse, særlig gjennom en bedre kartlegging og tilbud om hjelpemateriell for personalet, er også et utviklingsområde. Kirkens bidrag i de ansattes refleksjons- og veiledningsgruppen «Pusterom» ble etterlyst, og bør prioriteres.

Mål 4: Sikre inkluderende, rettferdig og god utdanning og fremme muligheter for livslang læring for alle: Kirkens **trosopplæringsreform** har som mål at alle barn som tilhører Den norske kirke i alderen 0-18 år skal få en grunnleggende erfaring i kristentroens praksis og innhold. Trosopplæringen når ut til en betydelig del barn og unge: I 2017 deltok 1418 barn og unge på trosopplæringstiltakene i Ski kommune, 110 flere enn i 2016. Men tallene viser at oppslutningen er varierende: 65% av målgruppen deltok på babysang, og 76,5% i målgruppen av 15-åringer valgte kirkelig konfirmasjon. Det er meget bra! På juniorlederkurs for 16-åringer var det 32 deltakere. Oppslutning på Tårnagentene er mer variabel (Kråkstad 48%, Ski 5%), og det virker som man så langt ikke har funnet en bærekraftig form på Lys Våken.

Det er derfor sterkt å anbefale at man revitalisere trosopplæringsutvalgene som en arena for evaluering, prioritering og stadig videreutvikling av trosopplæringsplanen.

Soknene i Ski driver også et utstrakt **kontinuerlig barne- og ungdomsarbeid**, blant annet med flere barnekor, et etablert tilbud til gruppen etter konfirmasjonsalder, Ung Messe, samarbeid med KRIK, og det nyoppstartede Ski Ten Sing. Det var spennende å være til stede under temakvelden i Ski nye kirke på onsdag og samtale om hvordan kirken kan bli enda mer relevant for den oppvoksende generasjonen. Det er særlig viktig å forankre aktiviteter for barn og unge i selve kirkerommet, som er et annerledes sted som gir andre impulser enn den prestasjonspregede kulturen mange barn og unge opplever som krevende.

Det **tilrettelagte konfirmasjonsopplegget** i Folloprostiene, som Ski sokn er vertskap for, fikk svært gode tilbakemeldinger under samtalen med rektoren på **Follo barne- og ungdomsskole**. Ungdomsklubben for den samme målgruppen i Ski nye kirke er en viktig videreutviklingen av det gode konfirmasjonsopplegget. Med basis i alt det gode arbeidet som drives, bør alle soknene i løpet av 2019 bli godkjent innen bispedømmets ordning «**Vår inkluderende menighet**».

Det er allerede etablert et svært godt samarbeid mellom **kirken og skolene** i Ski, særlig knyttet opp til håndtering av sorg og kriser. På grunnskolene i Ski og Kråkstad er kirken inne som ressurs i KRLE-undervisningen på 1.-7. trinn. Et slikt planmessig samarbeid kan med fordel tilpasses også de andre skolene i Ski, samt ungdomstrinnet.

Under møtet jeg hadde med rektorene på skolene i Ski ble det en god samtale om muligheter og utfordringer knyttet til skolegudstjenester. De fleste skolene i Ski praktiserer i dag aktiv påmelding til gudstjenestene. Fra kirkens side er det viktig å invitere elever til skolegudstjenester for å kunne gi en eksistensiell erfaring av høytidenes innhold og budskap, både historisk og aktuelt. Samtidig er det - også for kirken - svært viktig at de som av ulike grunner ikke ønsker å delta, får et likeverdig tilbud i skolens regi. Jeg vil oppfordre både kirken og skolen til å fortsette samtalen om hvordan dette skal organiseres, til beste for alle elever.

Et samarbeid med **Follo kvalifiseringssenter** synes også naturlig i lys av samtalene vi hadde.

Mål 5: Oppnå likestilling og styrke jenter og kvinners stilling: Under møtet jeg hadde med ledelsen i Øst politidistrikt ble det uttrykt en økende bekymring for mobbing og spredning av kompromitterende bilder blant barn og unge via sosiale medier. Selv om dette også rammer gutter, er jenter særlig utsatt. Ofte oppstår disse situasjonene på grunn av manglende forståelse av hvilke ødeleggende konsekvenser det kan få for andre.

Kirken møter mange av de samme ungdommene på sine arenaer, særlig i konfirmasjonstiden. Kompetanseheving for kirkens ansatte, og holdningsskapende og forebyggende arbeid på alle arenaer der kirken møter barn og unge, må være høyt prioritert – og gjerne i samarbeid med politiets forebyggende enhet. Dette går rett inn i kirkens verdigrunnlag, senest synliggjort i Kirkemøtets vedtak i 2018 om at kirken har som en særlig målsetning å skape «trygge rom».

Bevissthet om kjønnsbalanse og utvikling av ledere der begge kjønn deltar, er et viktig bidrag på dette området.

Mål 10: Redusere ulikhet og skape stabile samfunn: Lokalhistorien for Ski gir oss mange sterke eksempler på at fattigdom og armod snarere er reglen enn unntaket. I dag kommer ulikhetssamfunnet først og fremst til uttrykk gjennom ulike former for utenforskap, slik vi ble orientert om under møtet med NAV. Årsakene er komplekse, og ofte knyttet til psykisk helse, rusavhengighet eller manglende sosiale nettverk.

Ungdataundersøkelsene i Ski viser at også her er 1 av 3 ungdommer plaget med ensomhet og depressive symptomer. Rusmisbruk blant unge har igjen blitt et økende problem. Mennesker i alle aldre opplever også her at de ikke klarer å fungere i det alminnelige arbeidslivet. Og undersøkelser fra andre steder viser at en høyere andel av innvandrerbefolkningen har ulike levekårsutfordringer, og opplever ulikhet og utenforskap på kroppen.

Her vil kirken være viktig for nettverksbygging og inkludering. Ikke minst gjelder dette trosopplæringens mange arenaer, men også tiltak som f.eks. Middag på tvers og Raus rasteplass. Kirken i Ski har gode tradisjoner for å tilby plasser for språk- og

arbeidstrening, og dette kan gjerne forsterkes. Når Nordre Follo kommune etableres må det være en høyt prioritert oppgave å få etablert **Kirkens Bymisjon** i Follo, som vil være en åpenbar styrking av kirkens og lokalsamfunnets kapasitet til å ledsage mennesker som på ulikt vis sliter med livene sine.

Utvikling av møteplasser for ulike religioner, spesielt mellom islam og Den norske kirke, bør utvikles.

Under visitasen hadde jeg et stimulerende møte med ledelsen på **Ski Storsenter**, der vi blant annet samtalte om muligheter for felles ungdomsdiakonale tiltak for ungdom i «drift». Mulighetene for et slikt samarbeid må utredes nærmere.

Mål 12: Sikre bærekraftige forbruks – og produksjonsmønstre: Det har i løpet av visitasen vært særlig imponerende å bli orientert om arbeidet som drives i **NMS Gjenbruk Ski**. I tillegg til å bidra med betydelige midler til NMS arbeid, er gjenbruksbutikken et viktig diakonalt tiltak, sosial møteplass og gir innbyggerne i Ski et bærekraftig alternativ i dagens forbrukersamfunn.

Mål 13: Handle umiddelbart for å stoppe klimaendringene og bekjempe konsekvensene: Alle menighetene er sertifisert som Grønne menigheter og det kildesorteres på gravlundene. Fellesrådet i den nye kommunen bør ta sikte på Miljøfyrtårnsertifisering.

Deltagelse i pilegrimsvandring for klimarettferdighet er både en folkehelseaktivitet, inkluderingsarena og et klimatiltak.

Mål 17: Samarbeid for å nå målene: Verken kommune, kirke, næringsliv eller andre aktører makter å skape gode lokalsamfunn alene. Men sammen kan vi forsterke, samhandle og utfylle hverandre. Det er derfor svært lovende at Nordre Follo kommune har vedtatt å etablere «Virksomhet for kultur og samskaping», som skal samordne tverrfaglige og spissede tjenester mot innbyggerne. Her vil det være svært viktig at kirken melder seg på som en aktiv og tydelig aktør, og samhandler bredt med alle gode krefter i den nye kommunen.

STAB, RÅD OG UTVALG

En særlig viktig utfordring for kirkens virksomhet de neste to årene vil være å sikre gode prosesser i forbindelse med etableringen av Nordre Follo kirkelige fellesråd. Som tidligere nevnt vil det være avgjørende viktig at kirken, i tillegg til å få på plass tjenlige administrative funksjoner, er bevisst på å bruke denne muligheten til en grundig kartlegging av hvordan kirkens samlede utadrettede tjeneste og kjernevirksomhet kan styrkes i den nye kommunen. Strukturen må legges til rette for en oppdragsfokusert og misjonar ledelsesstruktur.

Møtet med menighetsrådene tirsdag kveld viser meget kompetente råd, med en klar visjon om å styrke kirkens relevans og synlige tilstedeværelse i de enkelte lokalsamfunn.

Kirken i Ski, Kråkstad, Langhus og Siggerud er velsignet med en velfungerende, dedikert og engasjert gruppe ansatte, med en sentralt forankret tro på Jesus og tydelige visjoner for folkekirken i en ny tid. Kirkens ansatte nyter stor tillit på alle arenaer i lokalsamfunnet. I tillegg til å møte alle ansatte i felles stabsmøte, har biskopen hatt

tilsynssamtaler med de to diakonene, kateketen og sokneprestene. De er båret en av dyp motivasjon til å formidle evangeliet i en ny tid og til nye generasjoner. Og det er ingen av prestene som har prekt så lenge at jeg har sett meg nødt til å fjerne prekenmanuset slik noen gjorde med Reiertsen, sokneprest i Ski fra 1825-1836: «Han merket det ikke før han stod på prekestolen. Han ble da flyvende sint, og aldri skal han ha prekt så godt som nettopp den dagen».

Stor takk til alle som har lagt til rette for et spennende og bredt visitasprogram, og for mange spennende og hyggelige samtaler underveis. Og serveringen har vært aldeles utmerket! Etter en uke i Ski kommune er nå også jeg fristet til å si som den gamle islending i Njåls saga: «Her er så vakkert, jeg kan ikke reise».

UTGANG

Jeg vil ønske dere Guds rike velsignelse med å fortsette å ledsage mennesker i Ski, Kråkstad, Langhus og Siggerud til et liv der Guds nåde er det som bærer gjennom alt. For midt i alt som møter oss av muligheter og utfordringer, suksesser og nederlag, kan vi være trygge på én ting: I kirkens rom møter Gud oss – og alle mennesker her i Ski - med en grenseløs åpen favn, som «hvisker om og om igjen: Du er mitt barn, jeg er din venn!» (Gerd Grønvold Saue).

*Borg bispestol,
Fredrikstad 25.november 2018
Biskop Atle Sommerfeldt*

-
1. ⁱ Utrydde alle former for fattigdom i hele verden
 2. Utrydde sult, oppnå matsikkerhet og bedre ernæring, og fremme bærekraftig landbruk
 3. Sikre god helse og fremme livskvalitet for alle, uansett alder
 4. Sikre inkluderende, rettferdig og god utdanning og fremme muligheter for livslang læring for alle
 5. Oppnå likestilling og styrke jenters og kvinners stilling
 6. Sikre bærekraftig vannforvaltning og tilgang til vann og gode sanitærforhold for alle
 7. Sikre tilgang til pålitelig, bærekraftig og moderne energi til en overkommelig pris
 8. Fremme varig, inkluderende og bærekraftig økonomisk vekst, full sysselsetting og anstendig arbeid for alle
 9. Bygge robust infrastruktur, fremme inkluderende og bærekraftig industrialisering og bidra til innovasjon
 10. Redusere ulikhet i og mellom land
 11. Gjøre byer og bosettinger inkluderende, trygge, motstandsdyktige og bærekraftige
 12. Sikre bærekraftige forbruks- og produksjonsmønstre
 13. Handle umiddelbart for å stoppe klimaendringene og bekjempe konsekvensene av dem
 14. Bevare og bruke hav og marine ressurser på en måte som fremmer bærekraftig utvikling

-
15. *Beskytte, gjenopprette og fremme bærekraftig bruk av økosystemer, sikre bærekraftig skogforvaltning, bekjempe ørkenspredning, stanse og reversere landforringelse samt stanse tap av artsmangfold*
 16. *Fremme fredelige og inkluderende samfunn med sikte på bærekraftig utvikling, sørge for tilgang til rettsvern for alle og bygge velfungerende, ansvarlige og inkluderende institusjoner på alle nivåer*
 17. *Styrke gjennomføringsmidlene og fornye globale partnerskap for bærekraftig utvikling*